

MATEUSZ RAFAŁ POTOCZNY
Instytut Nauk Teologicznych UO
Wydział Teologiczny UO

Przegląd czasopisma „Ecclesia Orans” 36 (2019), z. 1–2

Włoskie czasopismo liturgiczne „Ecclesia Orans” weszło w 36. rok istnienia w odnowionym składzie redakcyjnym. Zwraca na to uwagę nowy dyrektor, Mar-
kus Tymister, który zapewnia o kontynuacji dotychczasowego kierunku działalno-
ści tej ważnej platformy wymiany myśli liturgicznej.

Pierwszy zeszyt omawianego rocznika otwiera tekst autorstwa Stefano Paren-
tiego, *in memoriam* (s. 11–27), poświęcony osobie zmarłego w 2018 r. Roberta
F. Tafta, wieloletniego profesora w Papieskim Instytucie Orientalnym w Rzymie
oraz wybitnego znawcy liturgii Kościołów wschodnich. W tym osobistym artykule
Parenti przybliży sylwetkę zmarłego, a także prezentuje jego ścieżkę akademicką
i dydaktyczną. Wiele miejsca poświęcono tu również metodom badawczym Rober-
ta Tafta oraz jego głównym kierunkom zainteresowań, tj., historii Liturgii św. Jana
Chryzostoma oraz teologii i historii liturgii godzin.

Na sekcję studiów niniejszego numeru „Ecclesia Orans” składają się trzy ar-
tykuły naukowe. Pierwszy z nich, autorstwa Nathana P. Chase’a, zatytułowany
jest „*Apta diei et loco*”: *The Votive Masses in the Holy Land* („*Apta diei et loco*:
Msze wotywny w Ziemi Świętej”), s. 29–87. W prezentowanym studium autor po-
chyła się nad źródłami oraz rozwojem popularnych Mszy wotywnych, w jakich
uczestniczyli przybywający na przestrzeni wieków do Ziemi Świętej pielgrzymi.
W artykule zamieszczono w formie tabeli szczegółowy wykaz formularzy wraz ze
wskazaniem miejsca ich używania. W ostatniej części Chase koncentruje się na
relacji czasu, miejsca i obrzędów, która w realiach Ziemi Świętej przybiera szcze-
gólne oblicze (na co zwracała już uwagę Egeria, powtarzając w swym *Itinerarium*
zawarte w tytule artykułu słowa: *apta diei et loco*).

Autor kolejnego artykułu, Daniel P. McCarthy, zaprasza czytelnika do reflek-
sji nad znaczeniem obrzędów pogrzebu. Tekst zatytułowany jest *A Gentle Light*
in Mourning, Fulfilling Christian Initiation and Life at Funerals („Łagodne

światło w żałobie, wypełnienie chrześcijańskiej inicjacji i życia w pogrzebach”), s. 89–119. W swoim tekście autor opiera się na własnych doświadczeniach związanych z akomodacją obrzędów pogrzebu w kilku parafiach w stanie Kansas (USA). W oparciu o popularny w krajach anglojęzycznych schemat (recepcja ciała w kościele w wieczór poprzedzający pogrzeb, poranna liturgia, obrzędy pochówku) autor wypracował swoistą paralelę tych obrzędów z liturgią Wigilii Paschalnej. Z obrzędów pogrzebu wyprowadził ich anamnetyczny, epikletyczny i eschatologiczny charakter oraz zwrócił uwagę na swoiste *theosis* wobec wspólnoty zgromadzonych na celebracji wiernych. Artykuł zatem dotyczy również relacji liturgii pogrzebowej z kulturą ludzi, dla których jest ona sprawowana.

Ostatni artykuł pierwszego zeszytu rocznika 2019, autorstwa Marcela Metzgera, zatytułowany jest *L'eucharistie, source de vie. Un message trop ignoré* („Eucharystia, źródło życia. Przesłanie zbyt pomijane”), s. 121–148. Francuski liturgista analizuje tu odnowione przez Sobór Watykański II rozumienie Eucharystii, które wcześniej zbyt mocno ograniczane było wyłącznie do realnej obecności Chrystusa. Metzger przypomina najpierw nauczanie soborowe, które w Eucharystii widzi wszelkie dobra duchowe udzielane przez Ducha Świętego. Autor dostrzega jednak smutny fakt swoistej dychotomii: chociaż w eucharystii zawarta jest cała teologia Eucharystii, to jednak w praktyce fakt ten wydaje się być wciąż ignorowany. W konkluzji Metzger wysuwa kilka postulatów wskazujących na nowe aspekty misji współczesnych liturgistów.

W dalszej części zeszytu zamieszczono recenzje książek:

- Domenico PAOLETTI (red.), *Una teologia in comunità* (Studi religiosi), Padova: Edizioni Messaggero Padova 2015, 168 ss., autor recenzji: Andrea Grillo;
- Andrea LONGHI, *Storie di chiese storie di comunità. Progetti cantieri architetture*, Roma: Gangemi 2017, 320 ss., autor recenzji: Albert Gerhards;
- Gerard O'COLLINS, John WILKINS, *Lost in Translation: The English Language and the Catholic Mass*, Collegeville: Liturgical Press 2017, X + 132 ss., autor recenzji: Benny Kottarathill Antoney;
- Miquel S. GROS I PUJOL (red.), *Ordinarium vicense c. 1508*, Barcelona: Institut d'Estudis Catalans 2017, 365 ss., autor recenzji: Juan Pablo Rubio Sadia;
- Hiéromoine Macaire DE SIMONOS PÉTRA, *Mystagogie du Grand Carême. Essai de théologie du temps liturgique*, Month Athos: Apostolia 2018, 563 ss., autor recenzji: Matias Augé;

- Ângelo Manuel DOS SANTOS CARDITA, *Reforma litúrgica para quê? Revisitando a Sacrosanctum Concilium*, São Paulo: Loyola 2018, 128 ss., autor recenzji: Jerônimo Pereira;
- Hans RAMISCH, *Altar-Bilder im ersten christlichen Jahrtausend. Der christliche Altar und seine heiligeschichtlichen Bildsysteme* (Beiträge zur Kunstwissenschaft 95), München: Scaneg 2018, 428 ss., autor recenzji: György Kovács;
- Juan Pablo RUBIO SADIA, *La transición al Rito romano en Aragón y Navarra. Fuentes, escenarios, tradiciones* (Ecclesia Orans Ricerche 3), Napoli: Editrice Domenicana Italiana 2018, 320 ss., autor recenzji: Santiago Ruiz Torres.

Zeszyt zamyka lista 44 nadesłanych do redakcji książek.

* * *

Zeszyt drugi rocznika 2019 otwiera tekst zatytułowany *Adnotationes*, w którym Francesco Bonomo i Dominik Jurczak przekazują wieści z redakcji oraz prezentują główne pola aktywności Papieskiego Instytutu Liturgicznego w Rzymie. W dalszej kolejności opublikowany został tekst autorstwa Gabriela Radle, *Living Comparative Liturgy: Robert F. Taft SJ (1932–2018)* („Żyjący liturgią porównawczą: Robert F. Taft [1932–2018]”), s. 197–223, będący refleksją nad życiem i wkładem w naukę prof. Roberta F. Tafta.

Na główny zrąb czasopisma składa się dział *Studi*, w którym zamieszczono sześć artykułów. Otwiera go tekst *The Earliest Eucharist: Saturday or Sunday?* („Najwcześniejsza Eucharystia: sobota czy niedziela?”), s. 225–240, autorstwa wybitnego liturgisty Paula F. Bradshawa. Jest to głos w dyskusji zapoczątkowanej przez Henka Jana de Jonge (Uniwersytet w Leiden), dotyczącej czasu celebracji niedzielnej Eucharystii w pierwotnych wspólnotach Kościoła. De Jonge stoi na stanowisku, że początkowo wspólnoty gromadziły się na modlitwie w niedzielny wieczór. Z kolei Bradshaw, wychodząc od źródeł biblijnych i patrystycznych, wskazuje na sobotni wieczór jako najbardziej prawdopodobny czas pierwszych chrześcijańskich celebracji.

Drugi artykuł, autorstwa Pino Di Luccio, zatytułowany został *Liberaci dal male: il significato alla luce della letteratura biblica e intertestamentaria* („Zbaw nas ode złego: znaczenie w świetle literatury biblijnej i międzytestamentowej”), s. 241–266. W prezentowanym studium autor podejmuje próbę wykazania właściwego znaczenia „uwolnienia od złego”, zawartego w ostatniej prośbie modlitwy *Ojcze nasz*, w zestawieniu z obecnym we wcześniejszej prośbie pojęciem „poku-

szenia”. Studium stanowi prawdziwą ucztę egzegetyczną i kończy się przedstawieniem konkretnych propozycji interpretacyjnych.

W dalszej kolejności znajduje się artykuł *Las Vigilias Dominicales de Cuaresma y Pascua en la Anástasis* („Wigilie niedzielne Wielkiego Postu i Wielkanocy w *Anastásis*”), s. 267–287, którego autorem jest Enrique Bermejo Cabrera. Jest to studium prezentujące przykład reformy albo raczej: odnowy liturgicznej, jaka zaistniała po Soborze Watykańskim II w Bazylice Grobu Pańskiego w Jerozolimie dotyczącej wigilii niedziel Wielkiego Postu i Wielkanocy.

Czwartym artykułem zamieszczonym w prezentowanym zeszycie jest tekst polskiego dominikanina, Dominika Jurczaka, zatytułowany *La Liturgia forma alla Liturgia. Alcune riflessioni sulla formazione liturgica postconciliare* („Liturgia formuje liturgię. Kilka refleksji na temat posoborowej formacji liturgicznej”), s. 289–304. W artykule autor reflektuje nad zagadnieniem formacji liturgicznej widzianej w świetle czasu, jaki minął od ogłoszenia konstytucji *Sacrosanctum Concilium*. Wychodząc od ogólnego spojrzenia na kontekst soborowy, autor bada kilka wersji językowych rzeczony konstytucji i zawartych w nich tłumaczeń łacińskich terminów: *institutio liturgica* oraz *formatio liturgica vitae spiritualis*.

Kolejny tekst omawianego zeszytu dotyczy problematyki wschodniej. Nicolas D. Kamas w artykule *Humbert of Silva Candida as a Liturgical Source for the Eleventh-Century Byzantine Rite* („Humbert de Silva Candida jako źródło liturgiczne dla jedenastowiecznego rytu bizantyjskiego”), s. 305–330, poddaje analizie światectwa kard. Humberta de Silvio Candida dotyczące liturgii bizantyjskiej w Konstantynopolu. Zestawiając podania kardynała z innymi dostępnymi źródłami, autor uznaje je za godne zaufania.

Część prac naukowych zamyka *Boletino bibliográfico (Liturgia Hispánica 2011–2018)* („Biuletyn bibliograficzny [Liturgia hiszpańska 2011–2018]). Gabriel Ramis Miquel zebrał tu prace naukowe dotyczące tzw. liturgii mozarabskiej, opublikowane po roku 2011.

W dalszej części zeszytu zamieszczono recenzje książek:

- Reginald Thomas FOSTER, Daniel Patricius MCCARTHY, *Ossa Latinitatis Sola ad Mentem Reginaldi Rationemque: The Mere Bones of Latin According to the Thought and System of Reginald*, Washington, DC: The Catholic University of America Press 2015, 736 ss., autor recenzji: Cassian Folsom;
- Gabriel RAMIS MIQUEL, *La reconstrucción del breviario hispano-mozárabe. Tiempo Pascual I*, „Antologica annua” 63 (2016), s. 735–1014; TENŽE, *La reconstrucción del breviario hispano-mozárabe. Tiempo Pascual II*, „Antologica annua” 64 (2017), s. 267–560, autor recenzji: Juan Javier Flores Arcas;

- Enrique BERMEJO CABRERA, *Misterio de Cristo y celebración de su memoria Comentario bíblico litúrgico a las Misas de los Santuarios de Tierra Santa*, Milano: Terra Santa 2017, 304 ss., autor recenzji: Nathan Chase;
- Nicholas DENYSENKO (red.), *Icons and the Liturgy, East and West. History, Theology, and Culture*, Notre Dame: Notre Dame Press 2017, 220 ss., autor recenzji: Emanuela Fogliadini;
- Eunjo Mary KIM, *Christian Preaching and Worship in Multicultural Context: A Practical Theological Approach* (A Pueblo Book), Collegeville, MN: Liturgical Press 2017, 230 ss., autor recenzji: Elochukwu Uzukwu;
- André LOSSKY, *Traditions Recomposées Liturgie et doctrine en harmonie ou en tension*, Goran Sekulovski (red.), Semaines d'études liturgiques Saint-Serge 63 – Studia Oecumenica Friburgensia 80, Münster: Aschendorff Verlag 2017, 412 ss., autor recenzji: Stefano Parenti;
- Paweł SAMBOR, *La participation sacramentelle: une entrée dans la dynamique de la vie divine d'après les Sermons au Peuple de saint Augustin* (Paradosis 59), Münster: Aschendorff Verlag 2017, 552 ss., autor recenzji: Richard Tambwe;
- Franz KOHLSCHHEIN, Werner ZEISSNER, *Gottesdienst im Bamberger Dom zwischen Barock und Aufklärung. Die Handschrift des Ordinarius L des Subkustos Johann Graff von 1730 als Edition mit Kommentar* (Studien zur Bamberger Bistumsgeschichte 9), Petersberg: Michael Imhof 2018, 688 ss., autor recenzji: Marco Benini.

Zeszyt zamyka lista 21 nadesłanych do redakcji książek.